

CERÀMIQUES GROLLERES DE CUINA TARDOROMANES DE LA VIL·LA ROMANA DELS CAPUTXINS (MATARÓ)

INTRODUCCIÓ

Com recordareu, l'any 1994 vàrem tenir ocasió de portar en aquesta mateixa aula de debat els resultats obtinguts en el treball de recerca i estudi dels materials ceràmics tardoantics trobats en les excavacions arqueològiques efectuades per Francesc Gusi a la vil·la romana dels Caputxins.

Eren uns materials, aleshores encara inèdits, que havien estat trobats en les excavacions arqueològiques de principis dels anys setanta. En aquella comunicació, basant-nos, entre altres, en les hipòtesis elaborades per Joan Bonamusa i per l'equip de la Secció Arqueològica del Museu de Mataró, segons constava en la *Carta dels vestigis arqueològics del terme municipal de Mataró*¹ i el posterior recull que realitzà Marta Prevosti en la seva tesi doctoral, fèiem referència a la possibilitat d'una fase d'ocupació medieval, i així consideràvem, com a molt possible, que dues petites sitges o clots ovoïdals excavats en el sauló podien ser datables cap als segles XI i XIII.

Ara, dotze anys més tard, creiem oportú actualitzar els coneixements d'una part d'aquells materials, concretament ens estem referint a la ceràmica grollera de cuina tardoromana. Per això, en aquesta comunicació, reestudiem aquest petit conjunt de peces que inicialment foren considerades com d'època altomedieval. A més, aquella afirmació es veia recolzada per la presència dels dos fons de sitges o fosses, cavades en el sauló, que havien estat descobertes en una de les estances del costat de migdia. Un altre element que allà ja posàvem en dubte era el fet que la Secció Arqueològica del Museu de Mataró, en la planimetria publicada en la *Carta dels vestigis arqueològics de Mataró*, donava com a suposadament d'època medieval un seguit de murs de l'extrem nord del jaciment.²

ELS MATERIALS

La confusió d'aquesta varietat ceràmica amb les produccions netament medievals ha estat un fet gairebé freqüent; recordem que tan sols en l'àrea rural d'*Iluro*, aquest és el tercer jaciment on es fa la revisió de materials, tot constatant que exemplars ceràmics que abans hom creia datables en l'alta edat mitjana, ara,

amb l'actualització de coneixements, es produeix una variació cronològica significativa. Altres jaciments on també són presents aquests tipus ceràmics són la vil·la romana de Torre Llauder³ i el jaciment arqueològic de Rocafonda. És evident que això ens porta a pensar que en altres jaciments excavats de fa anys també es pot donar aquest fet.

Actualment, els coneixements en l'estudi de la ceràmica comuna romana han avançat notòriament i, en particular, el coneixement de les produccions de ceràmica grollera de cuina tardoromana a Catalunya, que ha donat un salt qualitatiu molt important a partir de la publicació de l'abocador del fòrum de Tarragona i, sobretot, amb la publicació de J.M. Macias, *La ceràmica comuna tardoantiga a Tàrraco*, l'any 1999, que ha portat com a conseqüència que ens trobem davant d'una varietat ceràmica que cal tenir en compte a l'hora d'avaluar la cronologia de qualsevol context de l'antiguitat tardana.

A continuació, creiem oportú passar a exposar l'inventari analític d'aquest petit conjunt ceràmic de la vil·la de Caputxins, que es conserva en el Museu d'Arqueologia de Catalunya a Barcelona (Figura 3). Tots els exemplars relacionats corresponen a ceràmica grollera de cuina, feta a torn i de coccio reductora:

1- Fragment de vora d'olla de perfil en «S», amb llavi sortint, arrodonit i gruixut. Paral·lel: Macias Oc/Gre/55; datació proposada: 650-700/713 dC.

2- Fragment de vora d'olla de perfil en «S», vora sortint. Paral·lel: Macias Oc/Gre/23.2; datació proposada: 475/500 - posterior al 550 dC.

3- Fragment de vora d'olla de perfil en «S», vora sortint. Paral·lel: Macias Oc/Gre/2.5; datació proposada: 475 - posterior 500 dC.

4- Fragment de vora de cassola baixa, forma lleugerament hemisfèrica, s'aprecien marques de torn evidents en la paret interna de la peça. Paral·lel: Macias Cb/Gre/36; datació proposada: posterior al 475 dC.

5- Fragment de vora de cassola baixa. Paral·lel: Macias Cb/Gre/51, datació proposada: posterior al 475 dC.

6- Fragment de vora de cassola alta, de perfil bombat i llavi sortint i de perfil arrodonit. Paral·lel: proper a Macias Ca/Gre/38.3; comparable també amb un exemplar de l'abocador d'escombraries de Torre Llauder, núm. TLLA-82-2-140;⁴ datació proposada: 525/550-650/713 dC.

7- Fragment de vora d'olla de perfil en «S», vora sortint. Paral·lel: Macias Oc/Gre/23.2; datació proposada: 475/500 - posterior al 550 dC.

8- Fragment de vora d'olla de perfil en «S», amb vora sortint i lleugerament corba a l'interior per tal d'ajustar amb la tapadora, i llavi triangular i sortint enfora.

Paral·lel: proper a Macias Oc/Gre/28, Oc/Gre/48 i Oc/CCA/Vir. 5.40; datació proposada: 425-575? dC. Aquest tipus d'olles ha estat també constatat a altres indrets, com la Solana de Cubelles (BARRASETAS-JÁRREGA 1997), on han estat datades en el segle VI.

CONSIDERACIONS

Veiem com d'aquest grup predomina la forma corresponent a l'olla de coccio de perfil en «S» amb cinc exemplars, seguit per dos exemplars classificables com a cassoles baixes i un sol individu que s'inclou en el grup de les cassoles altes. La cronologia, dintre del que són aquests tipus de ceràmiques, veiem que és força uniforme, llevat d'algunes variacions puntuals, per la qual cosa es pot apuntar una datació global situable vers el darrer quart del segle V dC, i amb una forquilla cronològica que arribaria fins ben entrat el segle VI dC.

Una altra qüestió que cal tenir present és que aquest material està relacionat amb un petit lot de ceràmiques fines, que suposadament provenen dels mateixos estrats, i que vàrem tenir ocasió d'estudiar i publicar l'any 1995. Bàsicament, la ceràmica fina que pot tenir més fiabilitat cronològica és la sigil·lada africana en la varietat «D», que en les estances excavades per Gusi va aparèixer representada amb les formes Hayes 61B, 67, 73A, 76 i 91, i en la varietat «C», amb la forma 50B. En aquest cas, podem veure com les cronologies assignades per Hayes (1972) a les formes al·ludides de la sigil·lada africana «D» es trobarien dins un ventall situable, amb lleugeres variacions, entre el primer quart del segle V dC, i algunes formes podrien arribar al VI dC (l'Hayes 91), tot i que la cronologia del conjunt sembla centrar-se, com dèiem, vers el primer quart del segle V. Per tant, podem apreciar clarament que, si bé la comparança d'un grup ceràmic amb un altre no presenta una coincidència cronològica d'un cent per cent, el nivell de similitud temporal, pel que fa a les datacions proposades, és força elevat.

Al mateix temps, aprofitem l'avinentsa per tornar a comentar, ara encara amb més elements de fonament, l'apreciació que ja apuntàvem l'any 1995 referent al grup d'estances que havia excavat la Secció Arqueològica de Mataró en la terrassa immediatament superior, i que havien estat inicialment datades com de l'alta edat mitjana (Figura 2). Un fet que es pot veure de forma diàfana mitjançant l'estudi i la comparació de les ceràmiques fines trobades pertanyents a l'època tardoromana, és que la data d'amortització seria molt semblant a la de les anteriors estances de la terrassa baixa. Així, Prevosti (1981) va publicar un grup de formes de sigil·lada africana «D», com són les Hayes 58, 59, 60, 61A, 80 i 99, la majoria datables del segle V, però amb la presència, com seria el cas de l'Hayes 99, d'individus cronològicament datables en el VI dC.

Afortunadament, al jaciment de Caputxins es va tornar a actuar en el 2005 (Figura 1). Els treballs d'excavació i restauració, portats a terme per J. Hernández-Gasch i per I. Parra, varen posar al descobert altres elements del conjunt, concretament, en el costat est, un forn⁵ per a la coccio de ceràmica (BEAMUD-GARCÉS

2005), les restes d'un abocador datat vers els segles II-III dC, així com els murs de continuació de la vil·la excavada els anys setanta; pel costat oest, l'angle d'un *lacus* revestit de *signinum* hidràulic, un petit aljub amb idèntic revestiment i, tocant al cementiri, una construcció de planta circular i restes de murs de difícil interpretació (HERNÁNDEZ-GASCH; PARRA 2005). Esperem veure aviat la publicació dels seus resultats, per tal de poder comparar-los amb els anteriors, i així donar un altre pas endavant en la recerca del món antic a casa nostra.⁶

CONCLUSIONS

Com hem pogut comprovar, encara que el conjunt analitzat sigui força reduït, la revisió de les ceràmiques comunes anomenades (amb més o menys encert) «grolleres» ens ha permès localitzar un altre jaciment tardoantic en el qual és present aquest tipus de materials i on predominen les olles amb perfil en «S», però també amb presència de cassoles. Aquest petit conjunt, tanmateix, servirà per tenir documentat un altre lot de materials d'aquest tipus, de cara al seu estudi global en el context de la costa catalana.

Tanmateix, la identificació d'aquests materials pot ésser problemàtica, ja que les olles en perfil en «S» són una forma ceràmica molt senzilla, que es pot documentar en diferents períodes; l'exemplar amb el llavi triangular i el solc per a l'encaix de la tapadora és molt típic dels contextos tardoantics de la costa catalana, per la qual cosa creiem que la cronologia del conjunt és la que apuntem aquí, corresponent als segles V-VI.

Joan Francesc Clariana Roig
Ramon Jàrrega Domínguez

NOTES

- 1.- La *Carta Arqueològica*, en la fitxa corresponent a la vil·la romana dels Caputxins, indica (p. 59): «La part conservada correspon al Baix Imperi amb uns annexos de l'alta edat mitjana. En la part més inferior es conserven restes de la construcció de l'Alt Imperi» .../... «La tercera època està representada per la part addicional, la qual ja engalza amb l'alta edat mitjana».
- 2.- JÀRREGA - CLARIANA 1995-A (p. 76): «Desgraciadament, no s'ha constatat cap referència estratigràfica que ens permeti datar per aquesta via l'esmentada ampliació. No obstant, la tècnica constructiva d'aquests murs ens permet intentar datar-los, aproximadament, des d'un punt de vista tipològic. Efectivament, l'ampliació consisteix en una construcció de pedres unides amb morter de, relativament, bona qualitat, per la qual cosa no és creïble que puguin ser d'època medieval; atès que la segona fase del jaciment és d'època

tardoromana, l'ampliació a la qual ens estem referint pot datar-se només en un moment de l'antiguitat tardana (tal i com va suposar Prevosti) posterior al segle IV; per tant, ha de datar-se en un moment indeterminat situat entre els segles V i VII dC» .../... «Atès que, com ja hem dit, existeixen dues fases constructives d'aquest assentament que poden datar-se en l'antiguitat tardana, creiem que és lògic pensar que aquestes sitges, donat que són posteriors, fossin medievals. Això ve a coincidir amb el que es coneix en altres llocs de la nostra comarca, ja que hi ha documentades diferents sitges medievals com a continuïtat d'hàbitat d'antics assentaments d'època romana, l'amortització dels quals es pot datar entre els segles XI i XIII.» Aquesta opinió estava fonamentada en el suggeriment que les ceràmiques trobades per Gusi podien provenir de l'interior de les dues sitges de l'estança de la terrassa inferior.

- 3.- Fins i tot, en el cas de les ceràmiques grolleres de cuina trobades a Torre Llauder, es va consultar un dels millors especialistes en ceràmica medieval i, en aquell moment, l'any 1984, es va creure que eren de l'alta edat mitjana.
- 4.- M. Prevosti i J.F. Clariana estan preparant l'estudi de les excavacions portades a terme a Torre Llauder, que serà publicat properament per l'ICAC.
- 5.- BEAMUD-GARCÉS 2005 (p. 7), proposen dos ventalls de datació per al forn, un, que aniria des de l'any 50 aC fins al 15 dC, i l'altre entre els anys 250-400 dC, amb la qual cosa proposen dos possibles períodes per a la darrera utilització del forn.
- 6.- Aprofitem per fer constar l'agraïment a Joaquim Garcia, director de l'Àrea d'Intervenció Arqueològica de Mataró, per haver-nos facilitat la planta de l'actuació arqueològica en aquesta vil·la.

BIBLIOGRAFIA

- BARRASSETAS, E.; JÁRREGA, R. «La ceràmica trobada al jaciment de la Solana (Cubelles, Garraf)», *Arqueo Mediterrània*, 2. *Contextos ceràmics d'època romana tardana i de l'alta edat mitjana (segles IV-X)* (Barcelona 1997), 131-152.
- BEAMUD, E.; GARCÉS, M. "Datació arqueomagnètica del forn de la vil·la romana dels Caputxins. Mataró. El Maresme". 25-10-2005 (inèdit).
- BONIFAY, M. *Etudes sur la céramique romaine tardive d'Afrique*. BAR 1301 (Oxford 2004).
- BONIFAY, M.; CAPELLI, C.; MARTIN, T.; PICON, M.; VALLAURI, L. «Le littoral de la Tunisie, étude géoarchéologique et historique (1987-1997). La céramique». *Antiquités africaines*, 38-39 (2002-2003), 125-202.
- CELA, X.; REVILLA, V. «La transició del *municipium* d'Iluro a Alarona (Mataró)», *Laietana*, 15 (Mataró 2004).
- CLARIANA, J.F. «Noves aportacions a l'estudi de la necròpoli de Ca La Madrona, Mataró», *XV Sessió d'Estudis Mataronins* (Mataró 1999), 181-191.
- «Els materials arqueològics de l'assentament de Rocafonda (Mataró - El Maresme)», *III Jornades d'Història i Arqueologia Medieval del Maresme. De Constantí a Carlemany. El pas de l'Antiguitat Tardana al món medieval*. Mataró (Grup d'Història del Casal), del 16 d'octubre al 6 de novembre 2004 (Mataró 2006), 113-123.

- CLARIANA, J.F.; PREVOSTI, M. «Sobre la pervivencia de hábitats rurales romanos en la Alta Edad Media en el Maresme», *II Congreso de Arqueología Medieval Española*, vol. III (Madrid 1987), 429-436.
- «Un exemple de ruralització a l'Antiguitat Tardana: la vil·la de Torre Llauder», *III Reunió d'Arqueologia Cristiana Hispànica* (Barcelona 1994), 117-126.
 - “Memòria d'excavacions de l'atri, el passadís i l'aula 3 de la vil·la romana de la Torre Llauder (Mataró, El Maresme). Realitzades entre 1982 i 1985”. (Mataró 2006) Inèdita.
- HAYES, J.W. *Late Roman pottery* (London 1972).
- HERNÁNDEZ-GASCH, J.; PARRA, I. “Intervenció arqueològica al jaciment de la vil·la romana dels Caputxins. Mataró (El Maresme) del març al juny de 2005. Inèdita.
- JÀRREGA, R. «Notas sobre una forma cerámica: aportación al estudio de la transición del mundo romano al medieval en el este de *Hispania*», *I Congreso Nacional de Arqueología Medieval Española* (Huesca, abril 1985), vol. III (Saragosa 1986), 305-313.
- *Cerámicas finas tardorromanas y del Mediterráneo oriental en España. Estado de la cuestión*. Anejos AESPA, XI (Madrid 1991).
 - *Poblamiento y economía en la costa este de la Tarraconense en época tardorromana (siglos IV-VI)*. Tesi doctoral. Universitat Autònoma de Barcelona (edició en microfítexes) (Barcelona 1992).
 - «L'Antiguitat Tardana al Maresme», *De Constantí a Carlemany. El pas de l'Antiguitat Tardana al món medieval. III Jornades d'Història i Arqueologia Medieval del Maresme* (Grup d'Història del Casal), del 16 d'octubre al 6 de novembre 2004 (Mataró 2006), 27-60.
- JÀRREGA, R.; CLARIANA, J.F. «Notes sobre la fase baix imperial de la vil·la romana dels Caputxins (Mataró)», *XI Sessió d'Estudis Mataronins* (Mataró 1995-A), 73-85.
- «Aportaciones al conocimiento de la fase tardoantigua de la villa romana de Caputxins (Mataró)», *IV Reunió d'Arqueologia Cristiana Hispànica*, Lisboa 1992 (Barcelona 1995-B), 113-120.
- MACIAS, J.M. «La cerámica común de Tarraco (siglos V-VII)», *Ceramica in Italia: VI-VII secolo. Atti del Convegno in onore di John W. Hayes. Roma, 11-13 maggio 1995* (Firenze 1998), 809-813.
- *La cerámica comuna tardoantiga a Tàrraco* (Tarragona 1999).
 - «Cerámicas tardorromanas de Tarragona: Economía de mercado versus autarquía», *Cerámicas tardorromanas en la Península Ibérica. Ruptura y continuidad. II Simposio de Arqueología. Mérida 2001*, Anejos AESPA XXVIII (Madrid 2003), 21-39.
- MACIAS, J.M.; MENCHON, J.J.; PUCHE, J.M.; REMOLÀ, J.A. «Nous contextos ceràmics del segle IV i inicis del V en la província de Tarragona», *Arqueo Mediterrània*, 2. *Contextos ceràmics d'època romana tardana i de l'alta edat mitjana (segles IV-X)* (Barcelona 1997), 153-177.
- PREVOSTI, M. *Cronologia i poblament de l'àrea rural d'Iluro* (Mataró 1981).

PREVOSTI, M.; CLARIANA, J.F. «Una altra destrucció d'un jaciment arqueològic a Mataró», *VI Sessió d'Estudis Mataronins* (Mataró 1990), 23-32.

– «Aproximació a l'estudi de l'Antiguitat Tardana a la vil·la romana de Torre Llauder», *X Sessió d'Estudis Mataronins* (Mataró 1993), 61-86.

– «Sobre unes singulars peces ceràmiques de Torre Llauder (Mataró)», *XXII Sessió d'Estudis Mataronins* (Mataró 2006), 57-70.

PUERTA, C. «La ceràmica comuna romana a la costa Laietana», *Laietana*, 12 (Mataró 2000).

REVILLA, V.; MARTÍ, J.; GARCÍA, J.; PERA, J.; CERDÀ, J.A.; PUJOL, J. «El nivell d'amortització del Cardo Maximus d'Iluro», *Arqueo Mediterrània*, 2. *Contextos ceràmics d'època romana tardana i de l'alta edat mitjana (segles IV-X)* (Barcelona 1997), 101-119.

Secció Arqueològica del Museu de Mataró, *Carta dels vestigis arqueològics del terme municipal de Mataró* (Mataró 1977).

SUBIAS, E.; REMOLÀ, J.A. «La ceràmica grollera», *Un abocador del segle V dC en el fòrum provincial de Tarraco* (Tarragona 1989), 233-246.

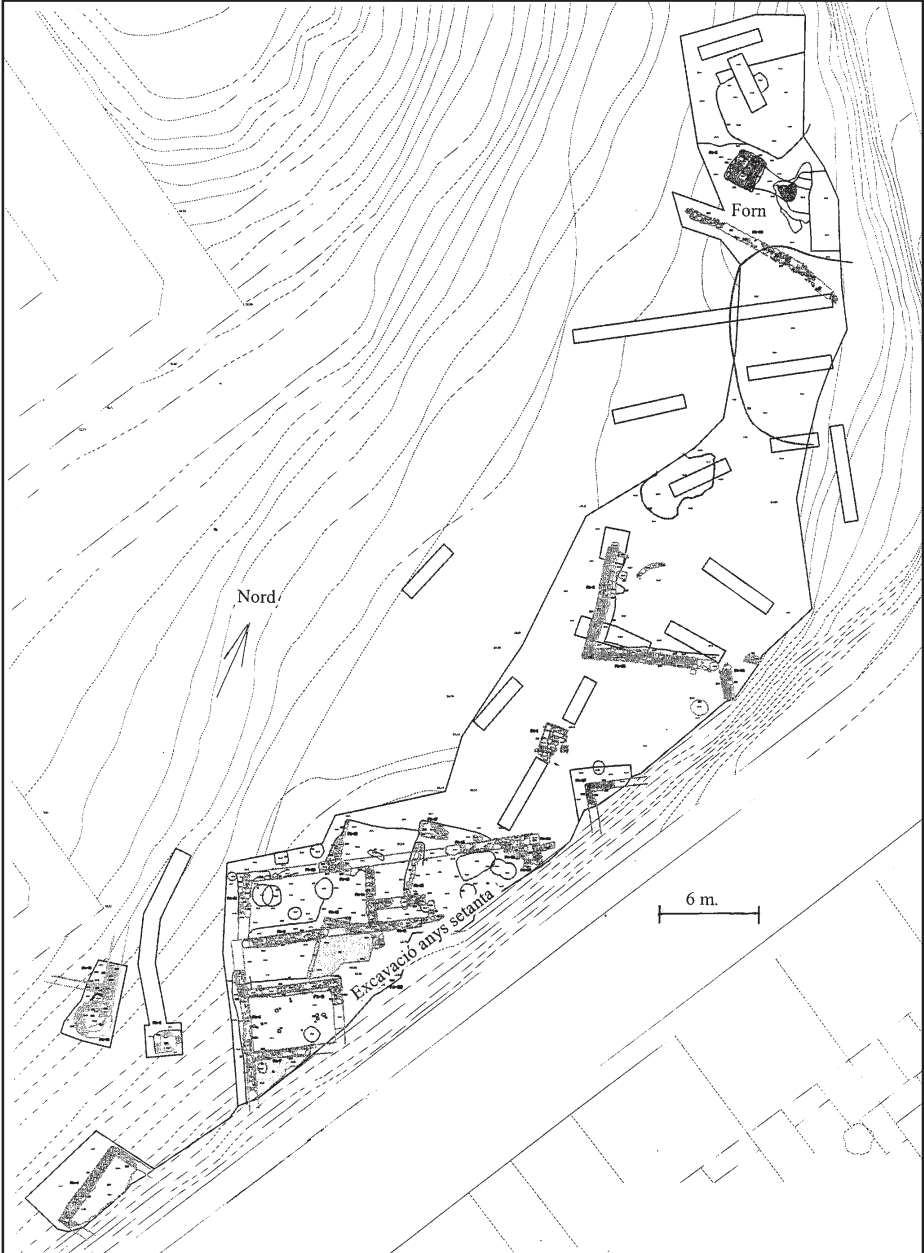

Figura 1.- Planta de les excavacions de la vil·la de Caputxins, que inclou els vestigis trobats l'any 2005 en l'actuació de J. Hernández-Gasch (dibuix: AIA - Museu de Mataró).

Figura 2.- Planta de les excavacions realitzades en els anys setanta. Els murs amb trama de petits cercles corresponen a la darrera fase que, inicialment, es va datar com de l'alta edat mitja (dibuix R. Lleonart).

